

Arne Ivarsson

Hänt i Holaveden

Hösten 2009 avslutade jag mitt skrivande om Stavabygden – gränsbygden. Det omfattar 26 byar med människor, händelser, vägar, odling och bebyggelsehistoria under 400 år. Biblioteket i Ödeshög har nu lagt ut detta på nätet. Det finns också för utlåning att läsa för den som inte har dator.

Det var mina ögon som satte stopp för skrivandet då. Att läsa arkivhandlingar kräver pigga ögon. Mina ögon orkade inte längre. Jag var tvungen att sätta punkt. Men i begränsad omfattning kan jag ändå fortsätta med skrivandet.

I mitt källmaterial i datorn, har jag mycket som jag kan fortsätta att arbeta med. Många människoöden finns lagrade i min dator. Jag vill gärna berätta mera om människor och händelser som jag förut bara nämnt i korthet. Hur många berättelser det blir, det får vi se.

Dessa människoöden och händelser är både från äldre och nyare tid.

I mer än 40 år har jag samlat på uppgifter från gamla tider. Det har varit om händelser, om gammal folktro, om troll och spöken, men framför allt har jag velat berätta om människoöden.

Hör gärna av dig och lämna synpunkter på mina berättelser.

Jönköping i juni 2011

Arne Ivarsson
Kungsgatan 13,
553 31 Jönköping,
Tel 036/71 32 33
(arnei-1@hotmail.com)

Stina Persdotter

Stina Persdotters liv var fyllt av hårt arbete, av sorger och vedermödor. Hennes liv var inte på solsidan. Hur mycket glädje fick hon ut av livet?

Enligt kyrkoboken föddes hon i Näteryd i Ödeshögs socken den 16 december 1787. Hennes föräldrar var artilleristen Peter Berglund och hans hustru Maria Abrahamsdotter. De hade gift sig tidigare under året. Dessa två noteringar i kyrkoböckerna är de enda noteringarna som jag funnit om Peter Berglund, Stinas fader. Vigselnotisen och sedan noteringen i födelseboken när hans dotter föddes. Han är sedan inte omnämnd. Han har kanske stupat i krigen?

Vart tog Maria Abrahamsdotter sedan vägen med sin dotter Stina? Marias föräldrar bodde på Maltmossens ägor men modern var död. Det är troligt att Maria och Stina flyttade hem till hennes fader, Abraham Jonsson.

Maria arbetade hos bönderna. Det fick också Stina börja med när hon blev så gammal att hon kunde arbeta. I husförhörslängd från 1805 är noterat att *Stina tjänar*. Stina och hennes mor var då skrivna på Skrädebergs ägor. Stina är senare antecknad som piga i Sväm.

Den 31 januari 1809 gifte hon sig, 21 år gammal, med torparen Jonas Mur. Han var då 39 år gammal. De hade först ett torp på Orrnäs ägor. Men något hände. Senare samma år är de antecknade som lösdrivare och strukna från sitt torp.

Stinas mor, Maja Abrahamsdotter bodde kvar på Skrädebergs ägor. Till henne flyttade Stina med sin man Jonas Mur samt en son från hans förra äktenskap.

Jonas Mur var född 1770 i Gränna men hans bakgrund där är okänd. Han gifte sig med Ingrid Andersdotter och var soldat för Brötjemark i Ölmstads socken. De fick en dotter, Lena, år 1792, en dotter Maria 1793. År 1794 fick Jonas en *oäkta* dotter Sara med soldatänkan Granat.

År 1796 fick han en son Johannes med sin hustru Ingrid Andersdotter och 1798 ytterligare en son, Johannes. Ur *dödboken* i Ölmstad ser vi att första sonen Johannes dog 1797. Vi kan också se att hustrun Ingrid Andersdotter dog av *venerisk smitta* i mars 1808 i Brötjemarks soldattorp.

Efter att hustrun dött flyttade Jonas Mur till Ödeshög och blev torpare på Orrnäs ägor. Han hade då med sig sonen Johannes. Hans övriga barn hade förmodligen omhändertagits av släktingar. I Orrnäs träffade han Stina Persdotter och de blev man och hustru.

Inte lång tid efter vigseln 1809 uppgavs de vara lösdrivare. De hade fått lämna sitt torp på Orrnäs ägor. De var inte skrivna någonstans. Efter någon tid

flyttade de hem till hennes mor på Maltmossens ägor. De bodde sedan på Sunneryds ägor någon tid från 1810 och kanske något år framåt.

De flyttade sedan till ett torp på Skrädebergs ägor. De är antecknade *vid Skrädebergs såg*. Hos dem bodde också Stinas mor, Maja Abrahamsdotter.

Jonas Mur är sedan skriven som förstärkningskarl. Vi kan anta att detta hade någon koppling till försvaret. Men sin försörjning hade han förmodligen genom arbete hos bönderna i närheten. I husförhörslängden från 1816 är han antecknad som torpare på Jonas Jonssons gård i Skrädeberg.

Söndagen den 23 februari 1812 hade förstärkningskarlen Jonas Mur kommit i bråk med soldaten Peter Ek från Kushult på landsvägen. Jonas Mur hade i detta slagsmål fått ett blodvite. Länsman Svanbeck åtalade Peter Ek för slagsmål, sabbatsbrott och *vägafridsbrott*. Tydligt ansågs Jonas Mur oskyldig till detta slagsmål.

Vid vintertinget 1813 hördes Jonas Mur som vittne i ett mål som gällde skador på ett åkergärde i Sunneryd. Skadorna hade orsakats av lösgående kreatur.

Jonas och Stina fick tre barn, Peter 1810, Andreas 1813 och Jonas Gustaf 1816. Andreas dog 1815 av skervan.

Jonas dog 6 juli 1817 som *själv mördare*. Han hade gripits misstänkt för inbrottsstöld. Under väntan på rättegång gick han händelserna i förväg. Med en rakkniv skar han sig i halsen och avled, 47 år gammal.

Stina bodde kvar en tid på Skrädebergs ägor, tydligt vid Skrädebergs såg enligt husförhörslängden. Efter någon tid flyttade hon med sina barn och sin mor åter till Maltmossens ägor. Maja Abrahamsdotter flyttades 1831 till fattighuset.

Livet går alltid vidare, oavsett om det är roligt eller inte. Även för Stina gick livet vidare. År 1821 födde ett oäkta barn. Fadern var okänd. Barnet var dött vid födseln och hon lade i hemlighet detta barn under dörren till Ödeshögs kyrkobod. Detta gjorde hon troligen för att det skulle bli begravt i vigd jord. Hon dömdes för detta till åtta dagars fängelse på vatten och bröd och att undergå hemligt skriftermål.

Från hösttinget 1822 finns noterat att Stina Persdotter hade instämt änkan Anna Olofsdotter för tjuvabeskyllningar. Men de båda kvinnorna kom överens själva. Inför tinget talade båda om att allt var fel och båda änkorna tog tillbaka vad de tidigare hävdade. Målet blev nedlagt.

Stina gifte sig 1827 med Johannes Stark. Stina var då 40 år och Johannes var 27, född 1800. Han var då dräng i Maltmossen.

Efter att de gift sig 1827 skrevs han som torpare på Maltmossens ägor.

Johannes Stark är värd en lite närmare presentation. Han var son till soldaten Nils Stark och Maja Månsdotter i Kopparps soldattorp. Han hade tjänat dräng på olika ställen i bygden, Börstabol, Krokek och Porsarp. År 1826 kom han som dräng till Maltmossen. Han är omnämnd i domboken på flera ställen.

I största välmening

I domboken från 1824 finns noterat att Johannes Stark vid en allmän sammankomst vid Holkabergs gästgivargård den 23 augusti 1823 varit *överlastad av starka drycker*. Han hade då överfallit drängen Sven Jonsson i Tysabol och *gett honom blodviten samt utfarit i svordomar*.

Det var i *största välmening* som Johan gjort detta, berättade han. Han ville att Sven Jonsson skulle följa med honom hem till Porsarp, där Johan då tjänade. Sven Jonsson ville inte och *sedan gick det som det gick*. Johan Stark fick böta en riksdaler 32 skillingar för svordomar vid allmän sammankomst och sex riksdaler 32 skillingar för fylleri vid sådant tillfälle.

År 1825 hade Stark varit i slagsmål med soldaten Krok från Kopparp. Det blev tingssak. Det framgår att Krok var skyldig Stark pengar. Stark hade vid slagsmålet fått ett stort sår i huvudet. Krok dömdes till böter men Stark ansågs vara utan skuld till det inträffade.

Den 1 januari 1826 hade Stark åter varit i farten. Nu var det slagsmål med smeden Eklöf i Stora Krokek. Båda hade fått blodviten. Hur domen blev har jag ingen uppgift om.

Den 16 september 1832 hade Stark varit berusad på Ödeshögs Gästgivargård. Samma dag hade han *begått Herrens Heliga Nattvard i kyrkan*. Detta fylleri ansågs då vara ett så grovt brott att Häradsrättens dom underställdes Göta Hovrätt. Stark blev härvid dömd att böta för *andra resan fylleri sex riksdaler, för allmän förargelse den dag han gått till Herrens Heliga Nattvard åtta riksdaler 16 skillingar samt för sabbatsbrott tre riksdaler 16 skillingar*. Dessutom skulle han i Ödeshögs kyrka en söndag undergå uppenbar kyrkoplikt. Utpekas och skämmas inför hela kyrkomenigheten.

Böterna skulle delas mellan åklagaren, kronan och häradet. Om Stark inte kunde betala sina böter skulle han i stället undergå 16 dagars fängelse på vatten och bröd på länshäktet.

Uppenbar kyrkoplikt innebar att Stark skulle stå på en speciell pliktball i kyrkan under gudstjänsten. Där skulle han erkänna sin skuld, betyga sin ånger, be Gud och församlingen om förlåtelse samt lova bot och bättring. Därefter kunde prästen ge honom förlåtelse.

Jag vet inte hur det gick med detta straff. Det var stora böter. Jag tror att Stark fick välja fängelset. Men jag är förvånad över vilket hårt straff det kunde vara för fylleri, just i samband med söndag och kopplingen till nattvardsbesöket. Fylleriet var inte i kyrkan utan senare på gästgivargården. .

Vid sommaringet 1833 var Stark anklagad för att han haft en kärleksaffär med änkan Maja Stina Svensdotter på Maltmossens ägor. Det var dubbelt hor, eftersom han var gift. Här tycktes också Jöns Krok vara inblandad. Jag har inget utslag i detta mål att redovisa. Jag tror att Stark blev friad.

Stark skrevs som torpare i husförhörslängderna men det skymtar också att han var skräddare. Detta framgår av domboksnotiserna. Vid en auktion i Hårstorp i maj 1839 hade *skräddaren Johannes Stark i Näteryd varit överlastad av starka drycker samt svurit och varit ofridsam.*

Detta mål blev uppskjutet. Det återupptogs 1840 men någon dom föll inte. Ett vittne i målet var Starks tidigare antagonist, Krok.

Efter att Johan och Maria gift sig hade de ett torp på Maltmossens ägor och därefter på Rossholmens ägor. De är också omnämnda i Näteryd och Hårstorp. Stark var både torpare och skräddare. Det kanske var Stinas uppgift att sköta torpet.

Johannes och Stina fick inga barn tillsammans. Men Stina hade barn från sitt äktenskap med Jonas Mur. Det var Peter, född 1810 och Jonas Gustaf, född 1816. Sonen Andreas född 1813, hade dött två år gammal. Peter gifte sig och blev torpare. Han flyttade med hustru och två barn till Nykyrka 1838. Sonen Jonas Gustaf blev kvar i bygden. Han är värd en egen liten berättelse och jag återkommer till honom.

År 1840 kom Johan och Stina till torpet Starklyckan på Kopparps ägor. Där hade Johannes föräldrar tidigare bott och brukat. Där hade Johannes också bott som ung hos föräldrarna. Här på detta torp bodde och brukade Johannes och Stina i tio år.

Omkring år 1850 kom de till Sunneryds ägor. Där bodde de hos Jonas Jonsson utmed Holavedsvägen, någonstans i norra delen av Sunneryd. De uppgavs i husförhörslängden vara utfattiga.

Där dog Stina Persdotter den 27 mars 1859 av slag. Johan Stark bodde kvar som inhyst i Sunneryd. År 1877 flyttades han till fattighuset i Ödeshög och dog där den 19 januari 1878 av kräfta.

Stina Persdotters liv var en lång rad av dramatik, av sorger och vedermödor, av hårt arbete, kanske också svält. Men kanske fanns där också plats för skratt och glädje - ibland.

O

O

O

Stinas son Jonas Gustaf Jonsson bodde länge kvar i hemmet. Han hade en och annan drängplats hos bönder i bygden. År 1839 dömdes han för stöld till åtta dagars fängelse på vatten och bröd samt uppenbar kyrkoplikt.

Han gifte sig 1849 med Maja Lotta Karlsdotter. Hon var torpardotter från Kärr i Adelöv. Hon var då piga i Erstorp och han bodde hemma hos Johannes och Stina på Starklyckan. Hon flyttade då också dit.

Det var då som Johannes och Stina flyttade till Sunneryd. Jonas Gustaf fick överta torpet Starklyckan. Det gick inte så bra för Jonas Gustaf. År 1853 är han antecknad för *andra resan stöld* och första resan inbrott. Det är antecknat att de flyttat till Bodebols ägor. Där är de inte antecknade. Det är troligt att de bodde kvar i Kopparp.

I oktober 1857 intogs Jonas Gustaf på Hospitalet i Vadstena. Han utskrevs därifrån som frisk i december 1858.

I husförhörslängden har det antecknats att han *kallar sig Myr eller Lámour*. Är detta en omskrivning från hans faders efternamn Mur? Samtidigt kan vi undra om styvfadern Johannes far Nils Stark har bidragit. Han satt i fransk fångenskap några år och har nog fått med sig någon glosa därifrån. Kanske har Jonas Gustaf hört ett och annat berättas från den franska fångenskapen.

År 1863 flyttade familjen till Sunneryd. Där bodde de inhysta i en stuga på Karl Johan Israelssons ägor. Den 18 juli 1867 blev Jonas Gustaf dömd för tredje resan stöld. I domen ingick också att han *var förlustig medborgerligt förtroende för alltid*.

Jonas Gustaf och Maja Lotta hade fått fem barn under tiden i Kopparp. Två av dem dog i unga år. Ytterligare en dotter föddes i Sunneryd. Jonas Gustaf är antecknad som fattighjon.

Jonas Gustaf dog den 10 maj 1877 av slag. Det var detta år som hans styvfader, Johannes Stark, överfördes till fattighuset, där han dog 1878.

Efter att Jonas Gustaf dött flyttades också hans hustru Maja Lotta Karlsdotter och deras två yngsta döttrar till Fattighuset i Ödeshög. Det var Tekla Albertina född 1861 och Kristina Josefina född 1865. Tekla Albertina var ofärdig och dog år 1900 på Fattighuset. Kristina Josefina var piga i Ornäs men utskrevs 1881 till Appuna församling. De övriga barnen hade tidigare flyttat härifrån. Jag har ingen uppgift om vart de tog vägen. Ingen av dem var kvar här vid sekelskiftet år 1900.

Det är svårt att undvika en känsla av vemod när vi ser hur fattiga människor hade det i gamla tider. Kanske kan Stina Persdotter från sin himmel blicka ned. Kan kanske hon se en mening med den hårda tillvaro som hon och hennes familj hade?

Det var kanske kvinnorna som bar den tyngsta bördan, den tyngsta sorgen och de tyngsta vedermödorna.

Var finns Stina Persdotters efterlevande? Det skulle vara intressant att veta. Har de någon muntlig tradition att bidra med?

Arne Ivarsson